

Vihreän talouspolitiikan perusteita

Osmo Soininvaara: Vihreä markkinatalous. Hanki ja Jää, Helsinki 1990.

Osmo Soininvaara pyrkii kehittämään suurelle yleisölle tarkoittamassaan kirjassa perusteita vihreälle, »ekologisesti vastuulliselle» talouspolitiikalle. Ekologian huomioon ottava talousteoria on Soininvaaran mukaan helpointa rakentaa usklassisen talousteorian pohjalta.

Arvolähtökohdiltaan Soininvaara tunnustautuu liberaaliksi. Hänen mukaansa Adam Smithin ajatuksiin pohjautuva taloudellinen liberalismi sisältää suuren unelman: sellaiset taloudelliset pelisäännöt, joiden mukaan jokainen omaa etuaan ajaessaan edistää samalla myös yhteistä hyvää. Liberaalit arvot ovat Soininvaaran mukaan entistäkin ajankohtaisempia »sosialistisen utopian romahtamisen johdosta». Soininvaara ei kuitenkaan halua olla naiivi ja sinisilmäinen liberaali, joka yliarvioi »näkyttömän käden taidon ja viisauden».

Kirjan keskeinen väittäjä on, että talousjärjestelmässämme on ekologisten ongelmien perimmäinen syy: »Nykytuotoinen markkinatalous saa yhteiskunnan toimimaan ekologisesti mielettömällä tavalla.» Tämä »rikkaiden ekologinen kriisi» ilmenee uusiutumattomien luonnonvarojen tuhlailevassa käytössä sekä luonnon kestokyvyn ylittävässä saastumisessa. Kriisin syy on teollisuusmaiden aineellisen tuotannon ja kulutuksen liian suuressa määrässä. Soininvaaran mukaan olisi saatava aikaan »ekologinen suursiivous» ja »ekologinen rakennemuutos». Ongelmia ei aiheuta ainoastaan itse markkinamekanismi vaan myös taitamaton puuttuminen markkinoiden toimintaan kuten »ekologista vastuutomuutta edistävä verotus».

Kun tavoitteena on hyvinvoinnin mahdollisimman korkea taso ja kun ekologinen kes-

tävyys ja korkea tuotannon määrä ovat ainakin osittain keskenään ristiriidassa, olennaisista on Soininvaaran mukaan välttää tuhlausta. Hän myöntää, että tehokkuus ja oikeudenmukaisuus, kuten epätasaisen tulonjaon oikaiseminen, ovat osaksi toisilleen vastakkaisia tavoitteita. Tehokkuusongelma tulisi kuitenkin aina pyrkiä hoitamaan ensiksi ja oikeudenmukaisuusongelma tämän jälkeen muilla tavoilla.

Soininvaaran perusratkaisu unelmansa toteuttamisessa on hintaohjaus. Periaatteessa markkinatalouden hintamekanismi tuottaa tehokkaan tuotannon ja kulutuksen tason — vrt. sosialistinen komentotalous. Tältä osin markkinatalous toteuttaa Soininvaaran liberaalia unelmaa. Toisaalta yksityisiin tuotantoihin ja kulutus päätöksiin perustuva toiminta aiheuttaa ulkoisvaikutuksia eli kustannuksia, jotka eivät sisälly tuotantotoiminnan kustannuksiin. Tätä vääristymää on pyrittävä korjaamaan hintaa ohjausvälineenä käyttäen.

Hintaohjauksen periaate on selkeä: jos jokin toimintaa halutaan vähemmän, nostetaan hintaa ja päinvastoin. Soininvaara toisaalta vastustaa jyrkästi sellaisen ohjauksen käyttämistä, jossa puututaan talousyksikköjen yksityiskohtaisiin päätöksiin. Sosialistisen komentotalouden romahtaminen on jälleen varoittava esimerkki. Keskeisimmät ongelmat, joiden korjaamiseen hintaohjausta on käytettävä, ovat ympäristön saastuminen ja uusiutumattomien luonnonvarojen ehtyminen.

»Vihreä teoria» vs. neoklassinen teoria

Soininvaaran tavoitteena on siis ollut vihreän talousteorian kehittäminen neoklassisen talousteorian pohjalta. Tarkoituksena ei ole ollut neoklassisen teorian popularisointi. (»Uuden teorian» suhdetta neoklassiseen teoriaan on tosin tavallisen lukijan vaikea selvittää, koska kirjassa tuskin missään kohdin viitataan neoklassisen teorian tuloksiin.) Koska

neoklassisessa talusteoriassa on käsitelty samoja ulkoisvaikutuksiin ja markkinoiden epätäydelliseen toimintaan liittyviä kysymyksiä, »vihreän teorian» täytyy jollain tavalla poiketa neoklassisesta teoriasta. »Vihreää teoriaa» ja neoklassista teoriaa on syytä verrata siinä suhteessa, miten ne ratkaisevat saman ulkoisvaikutusongelman. Tarkastellaan kolmea ongelman ratkaisuun liittyvää elementtiä: ongelman määrittelyä, ratkaisukeinojen valintaa sekä ongelman ratkaisua neoklassisessa teoriassa ja »vihreässä teoriassa».

1. Ongelman määrittely: Neoklassinen talusteoria pyrkii määrittelemään ongelman yhteiskunnallisena päätöksenteko-ongelmana, jossa yhteiskunta pyrkii maksimoimaan jäsentensä hyvinvointia, yhteiskunnan hyvinvointifunktiota tms. Maksimointiongelman elementit (hyöty- ja hyvinvointifunktio jne.) pyritään määrittelemään mahdollisimman eksaktisti ja neutraalisti. Päätöksentekotilannetta määritteleviä käsitteitä ovat epävarmuus, asymmetrinen informaatio, yhteiskunnallinen korko, yksityinen korko jne. Näille pyritään antamaan täsmällinen merkitys.

Soininvaaran ongelma lähtee siitä, että nykyinen tilanne kaipaa »ekologista suursiivousta» ja »ekologista rakennemuutosta». Nykyinen tuotanto ja kulutus ovat hänen mukaansa »ekologisesti kallista». Tarvitaan »ekologisesti kestävä kehitys». Soininvaara ei sen tarkemmin määrittele tai kvantifioi käyttämiään käsitteitä.

Kun neoklassinen teoria näkee kysymyksen optimointiongelmana, Soininvaaralla on skenaarioritua siitä, minkälainen unelmayhteiskunnan tulisi olla. Yhteiskunnassa olisi »hevoskuurilla» aikaansaattava »ekologinen rakennemuutos». Hevoskuurin seurauksena teollisuustuotannon määrä tonneina ja kilovatteina mitattuna laskisi voimakkaasti ja samalla luonnon raskuus niiden mukaan. Teollisuustuotannon määrän vähenemisen korvaisi palvelujen kukoistus sekä tuotteiden laadun paraneminen ja käyttöiän paraneminen. Ihmisen työnteko ja kulutus vähenisivät.

2. Ratkaisukeinot: Hintaohjauksen suosiminen on ollut tyypillistä neoklassisessa teo-

riassa. On kuitenkin tunnettua, että se ei ole yksiselitteisesti paras mahdollinen ohjauskeino kaikissa tilanteissa. Täydellisen informaation vallitessa hinta- ja määräohjaus ovat duaalisia ratkaisuja. Molemmat esimerkiksi vaativat soveltajaltaan täsmälleen samaa informaatiota. Epätäydellisen informaation vallitessa kumpi tahansa voi olla parempi. Useissa tapauksissa epälineaariset tai eri ohjauskeinoista yhdistämällä saadut ohjauskeinot saattavat tuottaa parhaan tuloksen. On lisäksi useita tilanteita, joissa kaikkiin taloudenpitäjiin kohdistuva yhtäläinen ohjaus ei ole tehokasta. Esimerkiksi ympäristönsuojelun ohjauksessa kaikille kuormittajille määrättävä samansuuruinen vero on tehokas vain äärimmäisen harvassa tilanteessa. Muissa tilanteissa vero on mitoitettava räätäläntyönä jokaiselle kuormittajalle erikseen.

Myös tulonjakotavoitteiden ja tehokkuustavoitteiden erottaminen on ollut tyypillistä neoklassisessa teoriassa. Tämä ei kuitenkaan suinkaan päde kaikkiin päätöksentekotilanteisiin. Erityisesti ns. *second-best*-tilanteessa, jossa muita markkinaepätäydellisyyksiä ei pystytä korjaamaan, tulonjako- ja tehokkuustavoitteita ei voi erottaa. Huomautettakoon, että käytännössä julkisen vallan päätöksentekotilanteet ovat poikkeuksetta *second-best*-tilanteita.

Soininvaara tunnustaa ainoaksi oikeaksi ohjausmuodoksi sellaisen, joka kohdistuu vain kokonaissuureisiin ja jättää pienten purojen ohjailun talousyksiköille itselleen. Soininvaara nimittää tätä ohjauksen muotoa »hintaohjaukseksi». Hintaohjauskeinoksi Soininvaara omaperäisesti lukee paitsi verotuksen myös sellaisen ohjauksen, jossa yhteiskunta päättää kokonaisuudesta ja huutokauppaa talousyksiköille osuudet tästä kiintiöstä.

Soininvaaran mukaan hintaohjaus soveltuu huonosti oikeudenmukaisuustavoitteisiin. Hän löytää yllättävistäkin kohteista esimerkkejä, joissa hintaohjauksen käyttö oikeudenmukaisuustavoitteissa on kyseenalaista. Esimerkiksi julkisen liikenteen subventoinnin osalta Soininvaara toteaa: »On siis järkevää sinänsä, että julkisia varoja käytetään ihmis-

ten houkuttelemiseksi pois autoista. Kyse on kuitenkin menettelystä, jossa tuetaan vähemmän haitallista vaihtoehtoa, jotta haitallisen käyttö väheneisi... Eihän mitään ulkoista hyötyä synny siitä, että joku ajaa bussilla, jos vaihtoehtona on jäädä kotiin tai tulla kävelen tai pyörällä.» Soininvaara myöntääkin, että julkisen liikenteen subventoinnin lopettamisesta kärsivät ne, jotka vähävaraisuuttaan ovat joutuneet kauas asumaan. Oikeudenmukaisuusongelmaan Soininvaaran patenttiratkaisu on kaikille kansalaisille maksettava perustulo.

3. *Ratkaisu:* Neoklassinen talousteorია pyrki luonnehtimaan eksaktisti optimiratkaisun ehtoja ja ratkaisemaan ohjauksen tason. Tämä perustuu olosuhteiden sekä kaikkien mahdollisten vaikutusten erittelyyn ja mallittamiseen.

Soininvaara asettaisi verojen tason »riittävä» korkeaksi, jotta halutut muutokset (skenaariot) toteutuvat. Hän esimerkiksi nostaisi hiilidioksidiverolla energian hinnan vähintään kolminkertaiseksi — ja ellei se tehoaisi, hän nostaisi lisää. Metallien hinnan hän moninkertaistaisi. Saasteverot hän nostaisi kerralla niin korkeiksi, että »päästöt ilmaan ja vesiin putoaisivat muutamassa vuodessa murto-osaan nykyisestä». Rikkidioksidiveron tulisi olla 30 000 markkaa tonnilta (laskentaperusteita ei esitetä). Samanaikaisesti perustulo tulisi nostaa sellaiselle tasolle, että tuloerot oleellisesti tasoittuisivat. Perustulon nostoa Soininvaara perustelee myös sillä, että sen ansiosta nykyisiä »holhoavia ja ihmisiä luokittelevia toimenpiteitä vähäosaisten tukemiseksi voitaisiin poistaa tarpeettomina». Lisäksi perustulon ansiosta ihmisten työnteko ja kulutus vähenevät, mikä olisi ekologiselta kannalta hyvä asia.

Neoklassisella teorialla ja Soininvaaran »teorialla» näyttää olevan eroavaisuuksia kuin yöllä ja päivällä. Neoklassisen talousteorian harrastaja on taipuvainen pitämään Soininvaaran »teoriaa» korkeintaan neoklassisen teorian vulgaarina popularisointina. Liberalistisen »unelman» ja »vihreiden arvojen» kannattajan kannalta asia ehkä saattaa olla

toinen. Voidaanhan arvoväritteisiä käsitteitä ja ronskeja toimenpidesuosituksia perustella todellisella hädällä ympäristön puolesta.

Näissä suhteissa Soininvaara ei ole kuitenkaan aivan selkeä tai johdonmukainen. Toisaalla hän esimerkiksi esittää energian ja päästöjen verotuksen tuntuva korottamista. Toisaalla hän kuitenkin myöntää, että »energian verotus pitäisi toteuttaa tasasuuruksena kaikkialla maailmassa. Yksittäinen maa ei voi moninkertaistaa energian hintaa, elleivät muut maat tee samoin. Hän myöntää saasteverojen soveltuvan tilanteisiin, joissa on samantekevää, mistä piipusta saasteet tulevat. Tämä pitää paikkansa, mutta saastuminen on tällöin välttämättä myös kansainvälinen ongelma. Toisaalla hän myöntää, että eri maissa eri tahtiin tapahtuva päästöjen verottaminen vain siirtää haittaa maasta toiseen. Tämän takia olisikin »verotettava lähinnä paikallista haittaa aiheuttavia päästöjä ja jätettävä maailmanlaajuisia ongelmia aiheuttavat vähemmälle huomiolle». Energiaverotuksesta ei siis kannata puhua ennen kuin muut maat suostuvat samansuuruksiin hinnankorotuksiin. Päästöistä kannattaisi verottaa lähinnä vain paikallisia ongelmia aiheuttavia päästöjä. Soininvaaran myöntää, että haittaverot eivät ainakaan yksinään ole sovelias paikallisten päästöjen rajoittamiseen. Tähän voisi lisätä, että haittaverot ovat yleensä aina huono keino paikallisten päästöjen rajoittamiseksi.

Jäljellä on Soininvaaran liberalistinen unelma. Liberalistisilla arvoilla Soininvaara perustelee kokonaissuureisiin kohdistuvaa ohjausta sekä tehokkuus- ja tulonjakotavoitteiden erottamista toisistaan. Voidaan kysyä, missä mielessä kokonaissuureisiin tapahtuva ohjaus antaa yksilölle enemmän valinnanvapautta kuin pienten purojen ohjailu, jos molemmat johtavat samaan tulokseen. Eikö valinnanvapaus toisessa järjestelmässä ole vain illuusio? Voidaan myös peräänkuuluttaa Soininvaaran arvolähtökohdan johdonmukaisuutta tai oikeutusta. Soininvaara ottaa arvoväritteissä käsitteissään ja skenaarioissaan vapauden saarnata siitä, mikä on yhteiskunnan ja yksittäisten ihmisten kannalta parasta. Soinin-

vaaran tekstistä ei myöskään voi välttyä käsitykseltä, että tehokkuuden ja valinnanvapauden tavoittelu on etualalla. Mitään vakavasti otettavaa oikeudenmukaisuusongelman käsittelyä Soininvaaran teksti ei sisällä.

Monilla ihmisillä on varmasti syytä olla yhtymättä Soininvaaran henkilökohtaiseen unelmaan.

Sakari Uimonen

Ympäristön hyödyt hyödykkeiksi

Ympäristö, hyvinvointi ja talous (1991)
(toim. Olli Tahvonen) Teknillisten Tieteiden Akatemia r.y. — Akademin för Tekniska Vetenskaper r.f. Jyväskylä. 142 s.

Luonnonvarojen käyttöön ja ympäristötalouteen liittyvää yleistajuista suomenkielistä taloustieteellistä julkaisutoimintaa on niukasti. Edellinen teos, Kyösti Pulliainen¹ oppikirjaksi laatima Ympäristötaloustieteen perusteet, ilmestyi jo yli kymmenen vuotta sitten. Suomen Teknillisten Tieteiden Akatemia on tilannut otsikkoteoksen artikkelit taloustieteellisiksi puheenvuoroiksi ympäristökysymyksistä käytävään keskusteluun. Kokoelma valottaa monipuolisesti sekä luonnonvarojen että ympäristön merkitystä hyvinvoinnin osatekijöinä. Kirjaan on saatu mukaan keskeiset tutkimusparadigmat taustahistorioineen, hyötyjen ja kustannusten arvostuksen ja mittauksen problematiikka sekä taloudellisten ohjauskeinojen muodot ja tietoa niiden soveltamisesta.

Johdatuspuheenvuorossa Olli Tahvonen tarkastelee ympäristödebatin kolmen traditiion lähtökohtaoletuksia. Ensimmäisessä traditiiossa rakentamattoman luontoympäristön arvo eristetään yhteismitattomaksi taloudellis-

ten arvojen kanssa. Luontoympäristön talouskäyttöön osallistuminen nähdään peruuttamattomaksi menetykseksi. Kuitenkin aarniutunut metsäalue palautuu luonnontilaan, jos on malttia odottaa. Toisessa traditiiossa teknisen kehityksen uskotaan johtavan haittojen eliminoitumiseen ilman erityisponnistuksia ajan kanssa. Näin tapahtuu kuitenkin vain, jos joku saa voittoa tekniikan soveltamisesta. Kolmas traditio luottaa poliittisen päätöksentekokoneiston rationaalisuuteen. Poliittinen rationaalisuus rajoittuu normaalisti vain välittömien vaikutusten arvioihin. Kumulatiiviset vaikutukset sekä niihin liittyvät peruuttamattomat prosessit jäävät sen ulkopuolelle ja ne ovat usein ratkaisevia kuten artikkelin kirjoittaja on muussa yhteydessä osoittanut (Tahvonen 1990).²

Markku Ollikainen aloittaa artikkelinsa SNA-mittausjärjestelmän puutteista luonnonvarojen käytön ja erityisesti ympäristöhaittojen arvottamisessa. Kyseessä ei ole vain markkinahintaa vailla olevien hyötyjen mittausiongelma, johon mm. MEW-mittari tarjoaa ratkaisuvaihtoehdon (Nordhaus & Tobin 1972).³ Kirjoittaja toteaa YK:n asettaman

² Tahvonen O. (1989): *On the Dynamics of Renewable Resource Harvesting and Optimal Pollution Control*, HKKK. A: 67, Helsinki.

³ Nordhaus W. & Tobin J. (1972): »Is Growth Obsolete», teoksessa: NBER, Economic Growth 5th, Anniversary colloquium, vol. 5, New York: NBER, 4—17.

¹ Pulliainen K. (1979): *Ympäristötaloustieteen perusteet*, Saarijärvi.